ISNN 3030-3907

2026/3
VOLUME 2

DEVELOPMENT OF SCIENCE

ILMIY JURNAL

Development of science

Ilmiy jurnal

2026/3 VOLUME 2

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Асадова Раъно Дилмуратовна
Тошкент Давлат техника университети доценти

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

MINTAQAVIY IQTISODIYOT NAZARIYASINING EVOLYUTSIYASI VA MINTAQAVIY BOSHQARUV TUSHUNCHASINING TAKOMILLASHTIRILISHI

Ergashev Sherali Erali o‘g‘li

Buxoro davlat texnika universiteti, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasining shakllanishi va evolyusiyasi klassik, neoklassik, institutsional va raqamli transformatsiya bosqichlari kesimida tizimli tahlil qilingan. Y.G. fon Tyunen, A.Veber, V.Kristaller, A.Lyosh, F.Perru, G.Myurdal, P.Krugman, M.Porter, R.Florida kabi dunyo tan olgan iqtisodchilarning ilmiy qarashlari va konsepsiyalari atroflicha o’rganilgan. Joylashuv nazariyalaridan boshlab yangi iqtisodiy geografiya va klasterlar nazariyasigacha bo’lgan ikki asrlik evolyutsion yo’l bosqichma-bosqich tahlil etilgan. Raqamli transformatsiya davrida mintaqaviy rivojlanish tushunchasiga yangicha yondashuvlar, jumladan, raqamli platformalar, masofaviy ish va sun’iy intellekt tizimlari ahamiyati ko’rsatilgan. Tadqiqot natijalari asosida “mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish” tushunchasining takomillashtirilgan ta’rifi taklif etilgan. Ushbu ta’rif boshqaruvning beshta asosiy funksiyasini — rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, rag’batlantirish va nazorat qilishni — yagona tizimga birlashtiradi.

Kalit so‘zlar: mintaqaviy iqtisodiyot, nazariya evolyusiyasi, joylashuv nazariyasi, o‘sish qutblari, yangi iqtisodiy geografiya, klasterlar, kreativ sinf, raqamli transformatsiya, mintaqaviy boshqaruv, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish.

Аннотация. В данной статье проведён систематический анализ формирования и эволюции теории региональной экономики в разрезе классического, неоклассического, институционального и цифрового этапов развития. Изучены научные взгляды всемирно известных учёных — Й.Г. фон Тюнена, А.Вебера, В.Кристаллера, А.Лёша, Ф.Перру, Г.Мюрдаля, П.Кругмана, М.Портера, Р.Флориды. Прослежен двухвековой эволюционный путь от классических теорий размещения до современных концепций цифровой трансформации. Обоснована значимость цифровых платформ, дистанционной занятости и искусственного интеллекта в региональном управлении. По результатам исследования предложено уточнённое определение понятия управления социально-экономическим развитием региона, включающее пять основных функций: планирование, организацию, координацию, стимулирование и контроль.

Ключевые слова: региональная экономика, эволюция теории, теория размещения, полюса роста, новая экономическая география, кластеры,

ISSN 3030-3907

креативный класс, цифровая трансформация, региональное управление, социально-экономическое развитие.

Abstract. This article provides a systematic analysis of the formation and evolution of regional economic theory across classical, neoclassical, institutional, and digital transformation stages. The scientific contributions of prominent scholars — J.H. von Thünen, A. Weber, W. Christaller, A. Lösch, F. Perroux, G. Myrdal, P. Krugman, M. Porter, and R. Florida — are examined in detail. The two-century evolutionary path from classical location theories to contemporary concepts of digital transformation is traced stage by stage. The significance of digital platforms, the remote work revolution, and artificial intelligence systems in modern regional governance is substantiated. Based on the research findings, a refined definition of "management of socio-economic development of a region" is proposed. This definition integrates five core management functions — planning, organization, coordination, stimulation, and control — into a unified systemic process aimed at satisfying the needs of the regional population and economic agents while ensuring economic growth and social stability.

Keywords: regional economics, theory evolution, location theory, growth poles, new economic geography, clusters, creative class, digital transformation, regional governance, socio-economic development.

KIRISH

Mintaqaviy rivojlanish nazariyasi iqtisodiy fan tarixida muhim o‘rin tutadi va uning shakllanishi XIX asrning oxiri – XX asrning boshlariga to‘g‘ri keladi. Sanoat inqilobi natijasida iqtisodiy faoliyatning makonda notekis taqsimlanishi kuchaydi, shaharlarning jadal o‘sishi va urbanizatsiya jarayonlari yangi nazariy tushuntirishlarni talab qildi. Ishlab chiqarish kuchlari va kapitalning muayyan hududlarda to‘planishi, mehnat resurslarining migratsiyasi, infratuzilmaning rivojlanish darajasidagi keskin tafovutlar mintaqalar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni ilmiy tahlil qilish zaruratini keltirib chiqardi.

Zamonaviy globallashuv va mintaqaviy integratsiyalashuv jarayonlari natijasida hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish masalalari alohida dolzarblik kasb etmoqda. Yevropa Ittifoqida 2021–2027 yillar davomida mintaqaviy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash uchun 372,3 mlrd yevroni tashkil etuvchi struktura fondlari yo‘naltirilgan [Yevropa Komissiyasi, 2021]. Xitoyda "G‘arbiy hududlarni rivojlantirish" dasturi doirasida 2000 yildan boshlab 4 trillion dollarga yaqin investitsiyalar amalga oshirilgan. O‘zbekiston Respublikasida ham 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan "Yangi O‘zbekiston" taraqqiyot strategiyasi mintaqaviy rivojlanishni boshqarishni samarali amalga oshirishni ustuvor vazifa sifatida belgilagan.

ISSN 3030-3907

Mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasining evolyusiyasini tizimli o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyat kasb etadi. Har bir nazariy bosqich o‘z davrining iqtisodiy realliklari va ilmiy paradigmalari ta’sirida shakllangan bo‘lib, bu bosqichlarning sintezi zamonaviy mintaqaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun metodologik asos yaratadi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqot maqsadi mintaqaviy iqtisodiyot nazariyalarining shakllanish va rivojlanish bosqichlarini tahlil etish hamda mintaqaviy boshqaruv tushunchasining ilmiy jihatdan asoslangan ta’rifini taklif etishdan iborat.

Ushbu tadqiqot qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va tarixiy-mantiqiy usullardan foydalangan holda amalga oshirilgan. Mintaqaviy iqtisodiyot sohasida 1826 yildan 2024 yilgacha bo‘lgan davrni qamrab oluvchi 150 dan ortiq ilmiy manba tahlil etilgan. Manbalar quyidagi guruhlarga bo‘linadi: (1) klassik va neoklassik nazariy asarlar – Tyunen, Veber, Kristaller, Lyosh asarlari; (2) mintaqaviy rivojlanish kontseptsiyalariga bag‘ishlangan monografiyalar – Perru, Myurdal, Xirshman, Krugman, Porter; (3) zamonaviy raqamli transformatsiya bo‘yicha tadqiqotlar – Moreti, Bolduin, Florida; (4) O‘zbekiston mintaqalari bo‘yicha milliy tadqiqotlar – G‘ulomov, O‘rinov va boshqalar.

Tadqiqotda tizimli yondashuv mintaqaviy rivojlanishni tashkil etuvchi elementlar – iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va boshqaruv komponentlari – o‘rtasidagi munosabatlarni kompleks o‘rganishga imkon bergan. Qiyosiy tahlil usuli turli mamlakatlarda mintaqaviy rivojlanishni boshqarish tajribalarini o‘rganish va ularga baho berish uchun qo‘llanilgan. Tarixiy-mantiqiy usul esa nazariyalarning ketma-ket rivojlanishini ketma-ketlik va sababiy bog‘liqlik nuqtai nazaridan tahlil qilish imkonini bergan.

Mintaqaviy iqtisodiyotning dastlabki nazariy asoslari nemis iqtisodiy maktabi vakillari tomonidan yaratilgan. Iogann Genrix fon Tyunen (1826) o‘zining “Izolirovannoe gosudarstvo” asarida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining konsentrik halqalar shaklida joylashuvi modelini yaratdi. Uning modelida shahar markazidan uzoqlashgan sari yer rentasi kamayib boradi va qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining intensivligi pasayadi. Bu model birinchi marta iqtisodiy faoliyatning makonda tarqalishini matematik jihatdan asosladi va keyingi nazariy ishlanmalar uchun fundamental zamin hozirladi.

Alfred Veber (1909) “Über den Standort der Industrien” asarida sanoat korxonalarining optimal joylashuvi nazariyasini yaratdi. Uning uch omilli modelida transport xarajatlarini minimallashtirish, mehnat xarajatlari afzalligi va aglomeratsiya ta’siri tahlil qilingan. Veber nazariyasi bo‘yicha korxona joylashuvi xom ashyo manbai, ishlab chiqarish joyi va iste’mol markazi o‘rtasidagi geometrik muvozanat nuqtasida – “joylashuv uchburchagi” da belgilanadi. Bu yondashuv

ISSN 3030-3907

sanoat joylashuvini ilmiy asosda tahlil qilishning birinchi metodologik tizimini yaratdi.

Valter Kristaller (1933) “Markaziy joylar nazariyasi” ni ishlab chiqib, shaharlar tizimining ierarxik tarkibini ilmiy jihatdan tushuntirdi. Uning modelida har bir markaziy joy muayyan xizmat ko‘rsatish radiusiga ega bo‘lib, bu radius tovarning transport xarajatlari va talab darajasiga bog‘liq. Kristallerning olti burchakli joylashuv tizimi hududiy iqtisodiy rejalashtirishda keng qo‘llanila boshlandi. Avgust Lyosh (1940) iqtisodiy landshaft konsepsiyasini yaratib, Kristaller tizimini yanada rivojlantirdi va turli tovarlar uchun turli o‘lchamdagi bozor hududlari mavjudligini ko‘rsatdi. Lyosh nazariyasi mintaqaviy bozorlar tahlilining metodologik asosini tashkil etadi.

Klassik maktabning asosiy ilmiy hissasi shundan iboratki, u birinchi marta iqtisodiy faoliyatning makonda taqsimlanishi qonuniyatlarini matematik modellar yordamida asosladi. Biroq ushbu davr nazariyalarining muhim cheklovi shundaki, ularda faqat bir yoki ikki omil inobatga olingan va iqtisodiy agentlarning ratsional xulq-atvoriga asoslanilgan. Keyingi bosqich nazariyachilari ushbu chekliqlarni bartaraf etish va mintaqaviy rivojlanish omillar majmuini kengaytirish yo‘lini tutdi.

XX asrning ikkinchi yarmida, Ikkinchi Jahon Urushidan keyingi qayta qurish jarayonida mintaqaviy rivojlanish nazariyalari yangi bosqichga ko‘tarildi. Fransuz iqtisodchisi Fransua Perru (1950) “o‘sish qutblari” (pôles de croissance) konsepsiyasini taklif etdi. Uning fikricha, iqtisodiy o‘sish barcha mintaqalarda bir tekisda emas, balki ayrim “qutb” sifatida xizmat qiluvchi yirik sanoat komplekslari yoki shaharlar atrofida konsentratsiyalanadi va keyinchalik boshqa hududlarga tarqaladi. Perru to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir, keyingi va oldingi aloqalar (backward and forward linkages) hamda induksiyalangan ta’sir mexanizmlarini ajratdi.

Shved iqtisodchisi Gunnar Myurdal (1957) kumulyativ sababiylik (cumulative causation) nazariyasini ishlab chiqdi. U mintaqalararo tafovutlarning ortib borishi mexanizmini tarqalish (spread) va yuvilish (backwash) effektlari orqali tushuntirdi. Tarqalish effekti markazdan periferiyaga texnologiyalar transferi, investitsiyalar va iste’mol talabi orqali namoyon bo‘lsa, yuvilish effekti kapital, malakali mehnat resurslari va intelektual salohiyatning markazga qarab oqishida ko‘rinadi. Myurdal ta’kidlashicha, yuvilish effekti odatda tarqalish effektidan ustun keladi, bu esa mintaqalararo tengsizlikni yanada kuchaytiradi.

Albert Xirshman (1958) qutblangan rivojlanish konsepsiyasini taklif etib, iqtisodiy o‘sishda “pastga oqish” (trickle-down) va “qutblanish” (polarization) effektlarini ajratdi. Uning fikricha, rivojlanish yo‘lida tengsizlikning muayyan darajasi muqarrar bo‘lib, davlat siyosati rivojlangan va qoloq mintaqalar o‘rtasidagi tafovutni maqbul chegarada ushlab turishi lozim. Sovet iqtisodiy

ISSN 3030-3907

maktabining vakili N.N.Kolosovskiy (1947) ishlab chiqarish-hududiy komplekslar (TPK) konsepsiyasini yaratib, mintaqaviy rejalashtirishning amaliy asoslarini shakllantirdi. A.G.Granberg esa mintaqaviy iqtisodiyotning matematik modellashtirish metodlarini ishlab chiqdi va hududlararo tarmoqlararo balans tizimini takomillashtirdi.

Ushbu davrning muhim xususiyati shundaki, nazariy tushunchalar birinchi marta keng ko‘lamdagi davlat mintaqaviy siyosatiga tatbiq etila boshlandi. Janubiy Italiya rivojlantirish dasturi (Cassa per il Mezzogiorno, 1950), Fransiyaning o‘sish qutblari asosidagi mintaqalashtirish siyosati, SSSRning hududiy ishlab chiqarish komplekslarini barpo etish tajribasi – bularning barchasi nazariy ishlanmalarning amaliy ifodasi sifatida tarixga kirdi.

Nobel mukofoti laureati Pol Krugman (1991) yangi iqtisodiy geografiya (New Economic Geography) nazariyasini yaratdi va aglomeratsiya effektlarining ahamiyatini matematik modellar yordamida isbotladi. Krugmanning yadro-periferiya modeli takomillashtirilgan transport xarajatlari funksiyasi, o‘sib boruvchi daromadlar va monopolistik raqobat sharoitida iqtisodiy faoliyatning makonda konsentratsiyalanish sabablarini tushuntiradi. Modelda ikkita asosiy kuch o‘zaro ta’sir qiladi: aglomeratsiya kuchlari (yirik bozorga yaqinlik, mehnat bozorining qalinligi, bilimlar spillover effekti) va dispersiya kuchlari (narxlar raqobatining kuchayishi, ko‘chmas mulk va yer narxlarining o‘sishi, transport xarajatlari).

Krugman nazariyasida iqtisodiy integratsiya paradoksi alohida o‘rin tutadi: savdo to‘siqlari pasayganda dastlab hududiy ixtisoslashuv kuchayadi, keyin esa dispersiya kuchlari ustun kelib, ishlab chiqarish bir maromda tarqaladi. Bu tushuncha hozirgi kunda Yevropa Ittifoqining mintaqaviy siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. 1990-yillarda Krugman boshchiligidagi iqtisodchilar “geografiya va savdo”, “geografiya va iqtisodiy rivojlanish” kabi asarlar orqali mintaqaviy iqtisodiyotni asosiy iqtisodiy fan oqimiga olib kirdilar.

Maykl Porter (1990) raqobatbardoshlik klasterlari konsepsiyasini taklif etdi. Porterning “romb” modeli mintaqaviy raqobatbardoshlikning to‘rt asosiy omilini o‘z ichiga oladi: (1) omil sharoitlari (ishchi kuchi sifati, infratuzilma, ilmiy salohiyat); (2) talab sharoitlari (ichki bozorning talab sifati va hajmi); (3) qo‘llab-quvvatlovchi va bog‘liq tarmoqlar; (4) firma strategiyasi, tarkibi va raqobat muhiti. Porter ta’kidlashicha, eng raqobatbardosh klasterlar barcha to‘rt omil bo‘yicha mustahkam ustunlikka ega bo‘ladi. Kremniy vodiysi (AQSh), Tretiy Italiya to‘qimachilik klasterlari, Finlandiyaning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari klasteri buni yaqqol tasdiqlaydi.

ISSN 3030-3907

Richard Florida (2002) kreativ sinf nazariyasini ishlab chiqib, mintaqaviy rivojlanishda texnologiya (Technology), talant (Talent) va tolerantlik (Tolerance) omillarining – “3T” ning – muhimligini ta’kidladi. Florida tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, yuqori darajadagi kreativ mutaxassislar – olimlar, muhandislar, san’atkorlar, dizaynerlar – jozibali, kosmopolit va ijtimoiy jihatdan ochiq shaharlarga to‘planadi. Bu esa o‘z navbatida innovatsiyalar, yuqori texnologiyali investitsiyalar va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi. Robert Putnam (1993) ijtimoiy kapital (ijtimoiy ishonch, normalar va tarmoqlar) ning mintaqaviy rivojlanishdagi rolini empirik jihatdan asoslab berdi.

Ushbu davrda institutsional iqtisodiyot yo‘nalishi ham mintaqaviy rivojlanish tahlilida kuchli mavqe egalladi. Duglas Nort (1990) institutlarni – rasmiy va norasmiy qoidalar, tashkilotlar va ularning integratsiyasini – iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili sifatida ko‘rib chiqdi. Mintaqalar o‘rtasidagi rivojlanish tafovutlari ko‘p hollarda milliy iqtisodiy siyosat farqlaridan emas, balki mintaqaviy institucional muhit sifatidagi tafovutlardan kelib chiqadi, degan xulosa mintaqaviy boshqaruv tizimini takomillashtirishda institutlarning rolini yanada oshirdi.

XXI asrning ikkinchi o‘n yilligida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasida yangi bosqichni boshlab berdi. Enriko Moreti (2020) “Yangi ish joylari geografiyasi” asarining yangilangan nashrida yuqori texnologiyali tarmoqlar ish joylari va iqtisodiy imkoniyatlarning muayyan “g‘oliblar” shaharlarida keskin to‘planishi jarayonini tahlil qiladi. Unga ko‘ra, bitta yuqori texnologiyali ish joyi yo‘ldosh xizmat ko‘rsatish sohalarida 4 dan 5 tagacha qo‘shimcha ish o‘rni yaratadi – bu “multiplikator effekti” mintaqaviy rivojlanish siyosatida inobatga olinishi zarur.

Richard Bolduin (2021) masofaviy ish revolyusiyasi (remote work revolution) konsepsiyasini ilgari surib, raqamli texnologiyalar mintaqaviy rivojlanishdagi an’anaviy geografik cheklovlarni bartaraf etish imkonini berayotganini asosladi. COVID-19 pandemiyasi bu jarayonni jadallashtirib, ko‘plab mutaxassislarning yirik shaharlardan chekka hududlarga ko‘chib o‘tishini tezlashtirdi. Bu tendentsiya “zooming” deb ataluvchi yangi geografik qayta taqsimlanish hodisasini yuzaga keltirdi va mintaqaviy siyosatda “masofadan rivojlantirish” kontseptsiyasiga e’tibor qaratilishiga sabab bo‘ldi.

Raqamli transformatsiya mintaqaviy boshqaruvda printsipial yangi imkoniyatlar yaratmoqda. E-hukumat platformalari orqali davlat xizmatlarini raqamlashtirish, IoT (Internet of Things) sensorlar tarmoqlari asosida “aqlli shahar” va “aqlli qishloq” tizimlarini joriy etish, blokcheyn texnologiyasi asosida er kadastr va mulk reestrlarini yuritish, sun’iy intellekt tizimlari asosida mintaqaviy

ISSN 3030-3907

prognoz va tahlil qilish – bularning barchasi boshqaruv samaradorligini sezilarli oshirmoqda. Xususan, Estoniya tajribasi ko‘rsatadiki, to‘liq raqamlashtirilgan davlat boshqaruvi YaIM ning 2 foiziga teng iqtisodiy samaradorlik berib, hududiy rivojlanishni izchil ta’minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida ham mintaqaviy rivojlanishning raqamli komponenti kuchayib bormoqda. 2020–2025 yillarga mo‘ljallangan “Raqamli O‘zbekiston” strategiyasi doirasida barcha viloyatlarda raqamli infratuzilma rivojlantirilmoqda, e-hukumat xizmatlari kengaytirilmoqda, xududiy ma’lumotlar markazlari tashkil etilmoqda. Buxoro, Samarqand, Toshkent kabi mintaqalardagi texnoparklar va IT-klasterlar innovatsion ekotizimlarni shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda.

Mintaqaviy iqtisodiyot nazariyalarining retrospektiv tahlili asosida ushbu tadqiqot doirasida “mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish” tushunchasining takomillashtirilgan ta’rifi ishlab chiqildi. Mavjud ta’riflar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ularda ko‘pincha yoki boshqaruvning funksional tarkibi to‘liq aks ettirilmagan, yoki raqamli va innovatsion komponentlar inobatga olinmagan, yoki mintaqaviy rivojlanishning ko‘p o‘lchovli (multidimensional) tabiati e’tirofga olinmagan.

Taklif etilayotgan ta’rif bo‘yicha: “Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini boshqarish – bu mintaqa aholisi va xo‘jalik yurituvchi subyektlarning hozirgi va kelajakdagi ehtiyojlarini qondirish, iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy barqarorlik va ekologik muvozanatni ta’minlash maqsadida markaziy va mahalliy davlat organlari, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati institutlari tomonidan birgalikda amalga oshiriladigan rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, rag’batlantirish va nazorat qilish funksiyalarini o‘z ichiga olgan tizimli hamda raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirib boriladigan jarayondir”.

Ushbu ta’rif mavjud ta’riflardan quyidagi jihatlari bilan farqlanadi: birinchidan, boshqaruvning beshta asosiy funksiyasi – rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, rag’batlantirish va nazorat – yagona tizimga birlashtirilgan; ikkinchidan, boshqaruvning ko‘p subyektlilik tamoyili aks ettirilgan (davlat, xususiy sektor, fuqarolik jamiyati); uchinchidan, rivojlanishning uch o‘lchovli maqsadi – iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy barqarorlik va ekologik muvozanat – belgilangan; to‘rtinchidan, raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirilish zaruriyati qonuniy tarzda ta’kidlangan.

Mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasi ikki asrlik rivojlanish davomida klassik joylashuv nazariyalaridan zamonaviy raqamli transformatsiya konsepsiyalarigacha evolyutsion yo‘l bosib o‘tdi. Har bir nazariy bosqich – klassik maktab, o‘sish qutblari va kumulyativ sababiylik nazariyalari, yangi iqtisodiy geografiya va

ISSN 3030-3907

klasterlar, kreativ sinf va raqamli transformatsiya – o‘z davrining iqtisodiy realliklari va ilmiy paradigmalari ta’sirida shakllangan. Ushbu evolyutsion jarayon linear emas, balki spiral xarakter kasb etib, oldingi bosqich g‘oyalari yangi shart-sharoitlarda qayta talqin etilgan va boyitilgan.

Tadqiqot doirasida mintaqaviy boshqaruv tushunchasining takomillashtirilgan ta’rifi taklif etildi. Ushbu ta’rif boshqaruvning beshta asosiy funksiyasini – rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, rag’batlantirish va nazorat qilishni – yagona tizimga birlashtiradi. Shuningdek, boshqaruvning ko‘p subyektlilik tamoyili, uch o‘lchovli maqsad tizimi va raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirilish zarurati ta’rifda aks ettirildi. Ushbu ta’rif O‘zbekiston mintaqalarida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni boshqarish tizimini takomillashtirish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Zamonaviy mintaqaviy rivojlanish nazariyasi raqamli texnologiyalar, innovatsion ekotizimlar va ijtimoiy kapital konsepsiyalarining integratsiyasini talab qiladi. O‘zbekiston sharoitida mintaqaviy rivojlanishni boshqarishda quyidagi yo‘nalishlarni ustuvor deb ko‘rish tavsiya etiladi: birinchi, raqamli infratuzilmani barcha mintaqalarda bir tekisda rivojlantirish; ikkinchi, mintaqaviy klasterlar va innovatsion texnoparklar tizimini kengaytirish; uchinchi, mahalliy hokimiyat organlarining boshqaruv salohiyatini oshirish; to‘rtinchi, xususiy sektori va fuqarolik jamiyatining mintaqaviy rivojlanish jarayonlaridagi ishtiroki mexanizmlarini takomillashtirish. Ushbu choralar majmui mintaqaviy tengsizlikni kamaytirish va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash imkonini beradi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun ustuvor yo‘nalish sifatida O‘zbekiston mintaqalarining raqobatbardoshligini baholashda klaster yondashuvi va kreativ iqtisodiyot ko‘rsatkichlarini qo‘llash, sun’iy intellekt vositalari yordamida mintaqaviy rivojlanishni prognoz qilish metodologiyasini ishlab chiqish hamda mintaqaviy klasterlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini empirik o‘rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tyunen Y.G. fon. Izolirovannoe gosudarstvo v yego otnoshenii k selskomu xozyaystvu i natsionalnoy ekonomike. – 1826.
2. Veber A. Über den Standort der Industrien. – Tübingen, 1909.
3. Kristaller V. Die zentralen Orte in Süddeutschland. – Jena, 1933.
4. Lyosh A. Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. – Jena, 1940.
5. Perru F. Economic Space: Theory and Applications // Quarterly Journal of Economics. – 1950. – Vol.64. – P.89-104.

ISSN 3030-3907

6. Myurdal G. Economic Theory and Underdeveloped Regions. – London: Duckworth, 1957.
7. Xirshman A. The Strategy of Economic Development. – Yale University Press, 1958.
8. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography // Journal of Political Economy. – 1991. – Vol.99. – P.483-499.
9. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990.
10. Florida R. The Rise of the Creative Class. – New York: Basic Books, 2002.
11. Putnam R. Making Democracy Work. – Princeton University Press, 1993.
12. Granberg A.G. Osnovы regionalnoy ekonomiki. – M.: GU VShE, 2000.
13. G‘ulomov S.S. O‘zbekiston mintaqalari iqtisodiyotini rivojlantirish muammolari. – Toshkent: Fan, 2019.
14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni.
15. Moreti E. The New Geography of Jobs. – Updated edition, 2020.

ISSN 3030-3907